

Beszámoló
a Magyar Nemzeti Helynévtár Program első évéről
(2022. január 1. – 2022. december 31.)

1. Fő célok

A Magyar Nemzeti Helynévtár Program hosszú évek előkészítő munkáját követően, a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával 2022. január 1-jén indult útjára. A projekt célja a magyar nyelvterület jelenkori és történeti helyneveinek összegyűjtése és dokumentálása többféle platformon (adatbázisban és kiadványok formájában).

2. Szervezeti felépítés

2.1. Együttműködési megállapodások

A Magyar Nemzeti Helynévtár Program 10 éves időintervallumban a Kárpát-medence egészére kiterjedően folytat egyidejűleg helynévgyűjtést és -feldolgozást. A nagy térbeli kiterjedtség és az egyidejűség kritériuma az **intézmények széles körű együttműködését** követeli meg: a program csak ilyen keretek között végezhető eredményesen.

A Magyar Nemzeti Helynévtár Programba ezidáig **23 intézmény, tudományos műhely** kapcsolódott be: hazai (13) és határon túli (10) egyetemek magyar nyelvtudományi tanszékei, intézetei, illetve tudományos szervezetek. Az érintett intézmények székhelyei: Budapest (ELTE, KGRE, PPKE), Debrecen, Eger, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs, Szeged, Szombathely, Veszprém, illetve Pozsony, Nyitra, Komárom, Kolozsvár, Nagyvárad, Beregszász, Újvidék, Maribor.

A csatlakozott intézmények teljes listája itt tekinthető meg: <https://mnhp.unideb.hu/intezmenyek.php>.

2.2. Koordinátorok

A programhoz kapcsolódó intézményekben és térségekben koordinátorok végeznek közvetlen operatív, irányító munkát.

A **térségi koordinátorok** az egyes határon túli térségekben folyó munka intézményi összehangolását végzik, felkutatva azokat a lehetséges szereplőket, akik a program sikeres megvalósítását elősegíthetik. Térségi koordinátorok az alábbi területeken működnek: Erdély, Partium, Vajdaság, Felvidék, Kárpátalja.

Az **intézményi koordinátorok** a programban részt vevő azon intézményekben segítik a munkát, amelyek folyamatosan részt vesznek a program céljainak megvalósításában.

(A térségi és intézményi koordinátorok névsora itt tekinthető meg: <https://mnhp.unideb.hu/kutatocsoport.php>, s ezen belül a *Koordinátorok* menüpont alatt.)

2.3. A program irányításának struktúrája

A program szervezeti felépítésének kialakításakor irányító-ellenőrző funkcióval bíró testületeket is létrehoztunk.

Az **Akadémiai Tanácsadó Testület** (ATT) tagjai az általuk képviselt tudományterületek szempontjainak figyelembevételével értékelik a kutatási program rövid és hosszú távú terveit, ezek megvalósulását, és részt vesznek a program optimális működésének kialakításában. Segítik a multidiszciplináris tudományos kapcsolatrendszer kiépítését, az érintkező tudományterületek szakembereinek a programba történő bevonását. Az ATT tagjai: Benkő Elek, Csernicskó István, Kiss Jenő, Kocsis Károly, Paládi-Kovács Attila, Péntek János, Solymosi László, Zsoldos Attila akadémikusok.

Az **Irányító Testület** (IT) végzi a program szervezését és irányítását, kidolgozza és a megfelelő testületek elé terjeszti a program rövid és hosszú távú munkatervét. Létrehozza a működés szervezeti kereteit, gondoskodik a tudományos szervezeteknek és az egyéni kutatóknak a programba történő bevonásáról. Megszervezi a kutatómunkára való felkészítésüket, biztosítja az eredményes munkavégzés feltételeit. A testület tagjai a program egy-egy részterületének munkáját felügyelik és irányítják: Hoffmann István (programvezető), Tóth Valéria (tudományos vezető), Rác Anita (kapcsolati vezető), Gacsályi-Bába Barbara (innovációs vezető), Nagy Katalin (szervezési vezető).

A **Programtanács** (PT) az Irányító Testület tagjaiból, valamint a Magyar Nemzeti Helynévtár Program kutatóinak hat képviselőjéből áll. A kutatói képviselőlet lokális értelemben arányosan lefedi a program kutatási térségét. A programtanács rendszeresen áttekinti a kutatási program helyzetét, értékeli az előző időszakban elvégzett munkát, és előkészíti a következő időszak tevékenységét. A PT tagjai: az IT tagjai mellett Bárth M. János (ELTE), Czirfusz Viktória (hallgatói képviselő, ELTE), Karmacsi Zoltán (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola), Pelczéder Katalin (Pannon Egyetem), Tamásné Szabó Csilla (Erdélyi Múzeum-Egyesület), Török Tamás (Selye János Egyetem).

2.4. Munkatársak teljes és részmunkaidős alkalmazása

2022-ben a Magyar Nemzeti Helynévtár Program alkalmazásába került tudományos segédmunkatársi besorolásban négy kutató (Herczeg-Szép Szilvia, Németh Dániel, Hankusz Éva, Vékony Vivien), részfoglalkozású tudományos munkatársi besorolásban két kutató (Bárth M. János, Szilágyi-Varga Zsuzsa).

3. A program tudományos megalapozása

Mint ahogy a programba nagyszámú gyűjtő kapcsolódik be, az egységes ismeretanyag megszerzése érdekében szükségesnek tartjuk azt, hogy a tudományterülettel kapcsolatba kerülők számára speciális felkészítést biztosítsunk. Ezt 2022-ben több szinten is igyekeztünk megvalósítani.

3.1. Alapvető tudásbázis kialakítása: tananyagok

2022-ben, a program első évében két online tananyag készült el a helynévgyűjtéshez és a helynévfeldolgozáshoz kapcsolódóan:

A Bevezetés a helynévkutatásba (E. Nagy Katalin – Szilágyi-Varga Zsuzsa – Kis Tamás) c. online tankönyv (<https://mnytud.arts.unideb.hu/bevhnkut/>)

A magyar helynevek története (Hoffmann István – Rác Anita – Tóth Valéria – Kis Tamás) c. online tankönyv (<https://mnytud.arts.unideb.hu/mhntort/>).

3.2. Képzési programok indítása

A képzési programok elsődleges célja a hallgatók névtani munkára történő felkészítése, ezért ennek a fő bázisát az egyetemek jelentik. A képzési program 2022-ben többféle formában valósult meg.

a) Kurzusok, elméleti felkészítés

A 2021/2022. tanév II. (tavaszi) félévében 12 hazai és határon túli intézményben (DE, DRHE, ELTE, ELTE-Berzsenyi, KRE, PPKE, PE, ME, EKKE; Kolozsvár, Nyitra, Újvidék) 12 olyan kurzust tartottak a kollégák, amelyek a helynévgyűjtés elméletét és módszereit tárgyalták.

A 2022/2023. tanév I. (őszi) félévében 5 kurzus zajlott ugyanebben a témakörben (DE, SzTE; Kolozsvár, Nyitra és Komárom).

A kurzusok listája itt érhető el: https://mnhp.unideb.hu/oktatas_kurzusok.php.

A két félév kurzusain összesen mintegy 100 hallgató vett részt.

b) Gyakorlati felkészítés: hallgatói helynévgyűjtő (adatbázis-építő) táborok

2022. január 24. és február 4. között adatbázis-építő tábort rendeztünk 17 hallgató részvételével.

2022. június 7. és július 1. között három turnusban ugyancsak adatbázis-építő tábort szerveztünk, összesen 31 hallgató részvételével.

A hallgatók ezek keretében gyakorlatot szereztek a történeti forrásanyag feldolgozása terén, s egyúttal gyarapították a program forrásbázisát is.

c) Gyűjtőutak, terepgyakorlatok

2022. június 20–25. között módszertani célú gyűjtőutat, terepgyakorlatot szervezett Budapestről Bárth M. János 10 hallgató részvételével Kalocsa környéki falvakba. A közös gyűjtés – amelynek során 42 adatközlővel készítettek 70 órányi interjút – a tapasztalatok összegzésével, megbeszélésével zárult.

2022. augusztus 15–18. között Bába Barbara 3 hallgató részvételével módszertani célú gyűjtőutat, terepgyakorlatot szervezett a Borsod–Abaúj–Zemplén megyei Háromhután. A településre vonatkozó

történeti forrásanyag feldolgozását követően folytattak élőnyelvi gyűjtést, melynek során 14 adatközlővel készítettek 12 órányi interjút.

3.3. Kutatási segédanyagok

a) Bibliográfiai adatbázisok

A helynévgyűjtő és -feldolgozó munkát többféle adatbázis segíti: ezek arra vonatkozóan tartalmaznak többféle információt, hogy mely településekről jelentek meg az eddigiekben helynévgyűjtések, illetve milyen forrásokból nyerhetők hozzájuk kapcsolódóan helynévi adatok.

Folyamatosan épül az a **bibliográfiai adatbázis**, amely egyrészt a nyomtatásban megjelent helynévgyűjtéseket rögzíti, másrészt a kéziratban lévő helynévgyűjtésekről szolgál információkkal.

A bibliográfiai adatbázis jelenleg közel 7000 rekordot számlál.

Külön adatbázis szolgál a **történeti és a levéltári források** rögzítésére.

b) Módszertani segédletek

Módszertani segédletként létrehoztunk egy **részletes útmutatót**, amely a Magyar Nemzeti Helynévtár adatbázisának kialakításához nyújt a helynévgyűjtők számára segítséget. Tárgyalja az adatbázis megszervezésének egyes mezőit, az azokban szerepeltetendő információ típusokat. A módszertani segédlet itt érhető el: https://mnhp.unideb.hu/kutatasi_segedletek_modszertan.php.

3.4. Infrastrukturális feltételek

A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének gépparkja és könyvtára a program rendelkezésére áll, de a géppark fejlesztésére nagyobb összegű beszerzések is történtek 2022-ben a programhoz kapcsolódóan (3 Dell Optiplex számítógép és egy iPad Pro 11).

4. A gyűjtőmunka megindítása

4.1. Élőnyelvi helynévgyűjtés és -feldolgozás

2022-ben **75 településen** indult meg **élőnyelvi** helynévgyűjtés. E települések közül 38 Magyarországon területén található, 37 pedig a határokon túl.

4.2. Történeti forrásfeltárás

Pesty Frigyes helynévtárának (1864–1865) adatbázisa

Megkezdtük több megye (Bihar, Szatmár, Bereg, Heves, Pest-Pilis-Solt) névanyagának adatbázisba rendezését, s e megyék közül néhánynak (Bihar, Szatmár, Heves) a teljes adatbázisa is elkészült. E munka keretében összesen 760 település névanyagát rendeztük adatbázisba, amely jelenleg 25.299 rekordot tesz ki.

Emellett elkészült **Ugocsa vármegye 1772 előttről való helyneveinek** adatbázisa, amely 11.636 rekordot tartalmaz.

4.3. A Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretében hozzáférhetővé tesszük **Pesty Frigyes 1864–1865-ben összegyűjtött helynévtárának** eddig még kiadatlan részeit. E forrás a 19. század leggazdagabb helynévtörténeti dokumentuma a Magyar Királyság csaknem teljes területéről. 2022-ben **Máramaros vármegye** munkálatai folytak, amelyben Mizser Lajos hagyatékát is felhasználva Sebestyén Zsolt vett részt. A 166 település anyagát tartalmazó kötet – amely a további kiadandó kötetek számára is mintaként szolgál – megjelenése 2023 elején várható.

5. Disszemináció

Az elsődleges cél e téren 2022-ben az volt, hogy a programot minél szélesebb körben megismertessük. Ez egyelőre leginkább szóbeli formában történhetett meg tekintve, hogy hivatalosan csak 2022. december 1-jén indult el a program.

5.1. Előadások

- Hoffmann István, a Magyar Nemzeti Helynévtár Program vezetője az egeri Eszterházy Károly Katolikus Egyetemen a Magyar Nemzeti Helynévtár Programról 2022 tavaszán tartott előadást.

- Az 5. Partium-konferencián, a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemen a Magyar Nemzeti Helynévtár Programhoz kapcsolódóan több előadás is elhangzott.
Rácz Anita plenáris előadást tartott, Tóth Valéria, Hoffmann István és Hankusz Éva pedig szekcióelőadással szerepelt a konferencián.
- Hoffmann István 2022 őszén Újvidéken, majd Kolozsváron az Erdélyi Múzeum-Egyesület *A Magyar Tudomány Napja Erdélyben* fórumán tartott előadást.

5.2. Műhelymegbeszélések

- 2021. december 17-én online formában tájékoztató megbeszélést szerveztünk a program lehetséges munkatársai számára.
- 2021. december 20-án online formában tájékoztató megbeszélést szerveztünk a programba jelentkező hallgatók számára.
- 2022. június 15–16-án a 15. Helynévtörténeti Szeminárium keretében a résztvevők műhelymegbeszélést tartottak a Magyar Nemzeti Helynévtár Programról.
- 2022. szeptember 9-én online hallgatói workshopot tartottunk, amelyen a nyár folyamán végzett egyéni és csoportos helynévgyűjtő terepmunka általános tapasztalatait vitatták meg a résztvevők.
- 2022. október 10-én az Alkalmazott Név kutatás 2022 c. konferencia keretében Budapesten kerekasztal-beszélgetést szerveztek azon hallgatók részvételével, akik Kalocsa környéki településeken, illetve Háromhután végeztek gyűjtőmunkát. Az eszmecsere fő célja az élőnyelvi gyűjtés során szerzett módszertani tapasztalatok megosztása volt.
- 2022. november 19-én a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen zajlott le a programról megbeszélés Hoffmann István, Csomortáni Magdolna, Péntek János és magyar szakos egyetemi hallgatók részvételével.
- 2022. december 16-án online formában tájékoztató megbeszélést tartottunk a Magyar Nemzeti Helynévtár Programról, ahol az első évben elvégzett feladatok mellett a következő év tervei is előtérbe kerültek.

5.3. Honlap, közösségi média

Elkészült és 2022. december 1-jén elindult a Magyar Nemzeti Helynévtár Program hivatalos **honlapja**: <https://mnhp.unideb.hu/>.

A program minél szélesebb körben való megismertetése és népszerűsítése érdekében rövid **videófilm** készült, amely elérhető a következő YouTube linken: <https://www.youtube.com/channel/UCUBXshWOKIFGG59ni6tXIHQ>.

Elkészült továbbá a program **Facebook- és Instagram-oldala** is.

6. Jelen beszámolót megtárgyalta és ebben a formájában 2023. január 26-i együttes ülésén elfogadta a MNHP Akadémiai Tanácsadó Testülete és Programtanácsa. Ugyanezen ülés elfogadta a MNHP 2023. évi munkatervét is.

Debrecen, 2023. január 27.

Tóth Valéria
tudományos vezető

Hoffmann István
programvezető